

ben vagyunk, amikor építési idejét, illetve építtetőjének személyét próbáljuk meghatározni. A várról mélyen hallgatnak az írott források, mindezidáig egyetlen adat sem került elő, és nem valószínű, hogy a közeljövőben ez a helyzet megváltozna. Valamivel könnyebb dolgunk van a vár építési idejének behatárolásával. Igaz, hogy ebben az esetben is csak egy általános trendet tudunk alapul venni. Figyelembe véve a magyarországi várépítések kezdeteit, felgyorsulását és elterjedését – amelyek nyilván összefüggnek a középkori birtokszerkezet és társadalom átalakulásával – úgy véljük, hogy a vár a 13. század előtt nem épülhetett meg.

Neve bizonytalan eredetű. A Karász helynév a személynévként alkalmazott m. kárász halmnévből keletkezett. Más vélemény szerint talán a káliz népnévből ered. A tájra utaló Nyír előtag megkülönböztetésre szolgál.

Annyi bizonyos, hogy a település a középkorban Karaz néven fordul elő. Elképzelhető azonban, hogy már a 13. század végén állt a tekintélyes határral rendelkező falu, annak ellenére, hogy az ide vonatkozó 1282. évi oklevél hamisnak bizonyult. A 13. század fordulóján földesuraik Sándor bán és fiai, akik később Karásziaknak nevezik magukat. 1310-ben a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére épült templomát és papját is megemlíti a pápai regesztum.

A 14. század első évtizedeitől a megalakuló nemesi megye itt tartja gyűléseit, amely egészen a 18. század közepéig megmaradt. A falut a 15. században Perényi Pál szerezte meg. 1481-ben özvegye bizonyos kártérítés fejében a falut átengedte a madai nemeseknek. A 16. században már több nemes osztozkodott a karászi birtokon (Tárkányi, Bacskai, Garai, Derencsényi, Soós és Ibrányi). A 17. században földesurai teljesen kicserélődtek.

JUAN CABELLO

196. Onga határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Á, Kö, Kk

2001 őszén szisztematikus terepbejárást kezdtünk a Vadász-patak völgyében, melynek célja a patak völgyében található régészeti lelőhelyek feltérképezése, különös tekintettel a paleolitikum és neolitikum időszakára. Ez évben a Vadász-patak Hernádba ömlésétől Alsóvadász község É-i határáig jutottunk. A terepbejárás során a regisztrált régészeti lelőhelyeken felül 9, eddig nem ismert lelőhelyet találtunk a patak völgyében, további kettőt pedig a Hernád jobb partja közelében.

Onga *Nagy-erdő* nevű határrészében középkori település szórványos felszíni nyomait regisztráltuk a Hernád jobb partja közelében. Ugyanitt a *Kerek-dombon* középső neolitikus település (bükki kultúra) intenzív, valamint középkori település (13. sz.) szórványos felszíni nyomait találtuk egy szabályos kerek kiemelkedésen a Hernád jobb partja közelében.

Az *Ócsanáros* településrészen a Nyárjas-dűlőben középső neolitikus és középkori (13–17. sz.) települések szórványos felszíni nyomait találtuk a Vadász-patak és

a Hernád találkozásánál elhelyezkedő természetes kiemelkedésen. A *Töltés-zugban* középső neolitikus és Árpád-kori településekre utaló szórványos felszíni kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

LENGYEL GYÖRGY – CSENGERI PIROSKA

197. Ordacsehi, Bugaszeg

(Somogy megye) U, R, B, LT, Rő, Á, Kk

A lelőhely (M7 S-29.) a jelenlegi 7-es útról D-re vezető ordacsehi bekötőút két oldalán helyezkedik el. A térség eredeti természetföldrajzi környezetét a Balaton mai partvonalánál jóval délebbre benyúló mocsaras, szárazulatokkal tagolt vidékként képzelhetjük el. A lelőhely a mocsaras területből kiemelkedő, védett, alacsony dombvonulatként különösen alkalmas lehetett a megtelepedésre, erre utal a számos, különböző történeti korokból származó teleplelet. A nagy kiterjedésű lelőhely területén nem csupán a tervezett M7-es autópálya új nyomvonala megy keresztül, hanem egy, a nyomvonalból leágazó, D felé vezető bekötőút és ezzel összefüggésben az autópályáról való lehajtást lehetővé tevő csomópont, lassító és gyorsító sávokkal együtt; a feltárandó terület mérete emiatt meghaladja a 80 000 m²-t.

A 2001. július 20. és november 20. közötti időszakban az előzőleg (a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága több ásatási teamje által) feltárt szelvényekhez D felől csatlakozva újabb 26 000 m²-t tártunk fel az ordacsehi csomópont területéből. A terepbejárás adatokból és az eddig végzett feltárásokból ismert középső és késő rézkori, korai, középső és késő bronzkori, kelta- és római kori illetve Árpád-kori település objektumai mellett új eredményt jelent egy neolitikus és a középső és késő bronzkor határára tehető, koszideri kori teleprezlet előkerülése.

A védett, alacsony dombokat az eddigi adatok alapján elsőként a dunántúli vonaldíszes kultúra fiatalabb népessége vette birtokba a középső neolitikum idején. A házaik között elhelyezkedő hosszú gödröket az Ordacsehibe vezető, a nyomvonalról D-re megépítendő bekötőút D-i szakaszán találtuk meg.

A rézkor több időszakában is lakták a lelőhely környezetét. Ásatási felületünkön a késő rézkorban élt bolerázi kultúra gazdag leletanyaggal szolgáló objektumai kerültek elő.

A leletanyag alapján úgy tűnik, hogy a rézkort követően a kora bronzkor középső fázisától a középső bronzkor kezdetéig folyamatos volt a bugaszegi kis falu élete: a Somogyvári-Vinkovci kultúra és a talán ennek továbbfejlődéséből kialakuló kisapostagi kultúra gödreit egyaránt megtaláltuk. Utóbbi népesség Kr. e. 2000-re tehető falusias településéhez a tárológödrök mellett nagyméretű, egykor talán a felszíni, könnyű cölöpszerkezetes, tapasztott falú házak között elhelyezkedő, agyagnyerő helyként, munkatérként, majd szeméttárolóként hasznosított gödörkomplexumokat tártunk fel. (Utóbbi funkcióra utal a belőlük előkerült, igen nagy

mennyiségű leletanyag jellegzetes „háztartási hulladék” összetétele is: állatcsontok, edénytöredékek, főként sérült csont-, kőeszközök.) Fontos adalékot jelent, hogy a falu temetője is ismert: a szintén nyomvonalba eső Ordacsehi–Cserföldi leletmentésen a kisapostagi kultúra hamvasztásos és csontvázas sírjai is előkerültek.

Újdonságot jelent a D-i bekötő szakasz területén előkerült középső bronzkor végi, az úgynevezett koszideri korszakba tartozó település. A Dunántúlon ezt az időszakot csupán két Zala megyei lelőhelyről és néhány Vas illetve Komárom-Esztergom megyei adat alapján ismerjük. E leletek Somogy megyei hiteles ásatásból való felbukkanása tehát kiemelkedő fontosságú. A leletanyag a késő bronzkor kezdetén a Dunántúlon megjelenő halomsíros kultúra első betelepülőivel hozható rokonságba.

A késő bronzkor későbbi évszázadaiban élt urnamezős kultúra falusias jellegű településének néhány gödrét is feltártuk, ezekből nagyméretű tárolóedények töredékei és hálonehezékek kerültek elő.

Az északabbra elhelyezkedő ásatási felületekhez képest a csomópont DNY-i részén és a D-i bekötő útszakasz D-i végén sűrűbben jelentkezett a feltehetően már Pannónia római hódítását is megérő, kései kelta népesség (Kr. e. 1. és Kr. u. 1. század) települése. Félig földbe mélyített, sátortetős épületek lehettek, a ház tengelyében elhelyezett szelementartó cölöpökkel, sározott, tapasztott padlóval. A házak között számos gödröt és sütőkemencét is feltártunk. A házakból és gödrökből nagy mennyiségű kerámia és viseleti tárgyak (fibulák, bronz nyakperec, üveggyöngyök) is előkerültek.

A római kori, a Kr. u. 3. században élő vidéki településről is újabb adatokkal gazdagodtunk. Az előző ásatási felületeken már megtalált, gazdag leletanyagot szolgáltatató mély árok Ny felé derékszögben elkanyarodott; ettől D-re előkerült egy kút gazdag leletanyaggal (üveg, festett kerámia). Érdekes volt megfigyelni, hogy egyik kút alján sem tört fel a víz, ami arra utal, hogy a római korban a talajvízszint – feltehetően a Balaton vízállásának változásával összefüggésben – magasabb volt, mint napjainkban.

A késő Árpád-kori, 13. századból származó falu objektumai a csomópont és a nyomvonal K-i oldalán csoportosulnak, ez alapján összefüggenek a cserföldi Árpád-kori településsel. Felületünkön kemencéket, karámként értelmezhető keskeny árkokat és különböző funkciójú (tároló- és füstölő-) gödröket tártunk fel. Ebből következtetve a feltárt terület az egykori falu peremén elhelyezkedő gazdasági, „munkaövezet” lehetett, állatkárámmal.

A térség történetének megismerését új adattal szolgálta a légi fotózás, melynek során Miklós Zsuzsa a nyomvonalon és a csomóponton kívül, attól DK-re egy késő középkori falu főutcáját és telkeit fedezte fel.

A leletanyag restaurálása az MTA Régészeti Intézetében történt, majd Kaposváron a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságának raktárába került.

KISS VIKTÓRIA

198. Ordacsehi, Kis-töltés

(Somogy megye) R, B, V, LT, N, Á, Kő

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága és az MTA Régészeti Intézete között kötött megbízási szerződés alapján 2001. április 18. és szeptember 21. közötti időszakban a M7 S-26. jelű lelőhelyen 21 500 m² feltárását végeztük el.

A lelőhely Ordacsehi község ÉÉK-i határrészében, esős időben nehezen megközelíthető vidéken található. A Kis-töltésként nevezett terület egy É-D-i irányban hosszan elnyúló földhát, amelyet K felől a Jamai-patakot kísérő Berek, illetve a Bugaszegi-halastó, míg Ny felől szintén a Berekhez tartozó mocsaras völgyrész határol. Az M7 autópálya eredetileg kijelölt nyomvonalszakasza a dombvonulat É-i részét érinti egy kb. 320–360 m hosszú és 60 m széles szakaszon. A feltárásokat a lelőhely dombhátján átfutó földúttól Ny felé eső felületen kezdtük el, mely a 2001. április végén ismert adatok alapján a feltárandó nyomvonalszakasz fele részének felelt meg (Ordacsehi–Kis-töltés I. felület). A 2001. június közepén a nyomvonal módosítása miatt több más közeli lelőhellyel egyetemben az Ordacsehi–Kis-töltés lelőhelyen feltárható terület is megváltozott. A munkálatokat a módosítások figyelembevételével a dombvonulat K-i felében folytattuk (II. felület), majd a Ny-i dombháton (III. felület) fejeztük be.

A lelőhely K–Ny-i határait a dombvonulat aljában mai napig megfigyelhető vízjárta mocsaras területek jelölték ki. A lelőhely magasabb területein a humuszréteg igen vékony (10–25 cm) volt, lefelé fokozatosan vastagodott, míg a lejtők aljában az eredeti felszínre ráterült mocsaras-fekete humuszréteg vastagsága elérhette a 80–100 cm-t is. A dombhát homokos-lössös rétegeit lefelé agyagos föld váltotta föl. Az objektumok megfigyelését az alacsonyabb területeken megnehezítette, hogy a régészeti korokban időszakosan különböző vastagságban iszapos hordalék rakódott le a felületen.

Általánosan igaz, hogy az intenzív megtelepedésre utaló nyomok a dombtetőn mutathatók ki. A feltárt terület meghatározó jelensége a nyomvonalszakasz É-i felében K–Ny irányban végigfutó kettős árok (1/1., 1/3. és 2/2. árok) volt. A két fő ároktól D-re, azokkal párhuzamosan két keskenyebb, sekélyebb árok vonalát tártuk fel (ezek folytatását a K-i felületen a nyomvonal módosítás miatt már nem tudtuk megismerni). Az árok egyenes vonala a mocsaras területbe fut bele, É felé enyhe ívet rajzolva: ennek alapján az árkok a dombvonulat É-i csücskét választották el a délebbi területtől. Az árkokat nagy valószínűséggel a késő bronzkor-kora vaskor fordulóján ásták ki. A meredek falú, V-oldalú árkok alsó betöltésében égett faszerkezet nyomait illetve a termésköveket sikerült megfigyelni, és az itt talált kerámiatöredékek az urnamezős–Hallstatt időszak váltására utaltak. Az árkok második betöltési szakaszát csak a dombtetőn sikerült regisztrálni, ahol is vastag rétegben kelta kori hamus-égett, igen leletgazdag feltöltődés volt. A dombtető utolsó, Árpád-kori-